

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Qo‘lyozma huquqida

UDK: 657.6-048.32(575.1)

Bekchanov Faxriddin Atabekovich

**Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida
moliyaviy natijalar hisobi va auditini takomillashtirish**

08.00.08 – «Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit»

**IQTISODIYOT FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD) ILMIY
DARAJASINI OLISH UCHUN YOZILGAN**

DISSERTASIYA ISHI

Ilmiy rahbar: i.f.d., prof. N.Sh.Xajimuratov

Toshkent - 2025

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA MOLİYAVIY NATIJALAR HISOBİ VA AUDITINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	
1.1. Moliyaviy natijalarni shakllantirish va ularga ta'sir etuvchi omillarning tasnifi.....	17
1.2. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida moliyaviy natijalar hisobining mohiyati, mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari....	26
1.3. Moliyaviy natijalar auditini tashkil etish va rejalashtirishga uslubiy yondashuvlar.....	43
I bob bo'yicha xulosa.....	55
II BOB. AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASI KORXONALARIDA MOLİYAVIY NATIJALAR HISOBİ VA AUDITINING XOZIRGI HOLATI	
2.1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida moliyaviy natijalarining sintetik va analitik hisobi.....	58
2.2. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida moliyaviy natijalarning moliyaviy tahlili.....	73
2.3. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar hisobi va hisobotini yuritish.....	90
2.4. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida moliyaviy natijalar auditini tashkil etish muammolari.....	103
II bob bo'yicha xulosa.....	117
III BOB. AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASI KORXONALARIDA MOLİYAVIY NATIJALAR HISOBİ VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH	
3.1. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
3.2. Moliyaviy natijalarni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar asosida transformatsiya qilishni takomillashtirish.....	130
3.3. Auditning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar auditini takomillashtirish yo'nalishlari.....	140
III bob bo'yicha xulosa.....	151
XULOSA VA TAKLIFLAR.....	155
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.....	164
ILOVALAR.....	176

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Hozirgi global raqobat va innovatsiyalar tezkorligi sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi korxonalarining moliyaviy natijalarini samarali hisob-kitob qilish va tahlil etish zarurati bilan belgilanadi. AKT sohasidagi korxonalar iqtisodiy barqarorlikka erishish va innovatsiyalarni joriy etish orqali bozorda o'z pozitsiyalarini mustahkamlash uchun moliyaviy natijalar hisobini aniq va samarali tashkil etishga muhtoj. Jahon iqtisodiyotida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasida moliyaviy natijalar hisobi va auditini takomillashtirish «moliyaviy hisobotning ishonchliligi va shaffofligini oshirish orqali investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, kapital xarajatlarini kamaytirib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi»¹. Shuningdek, «sun'iy intellekt va boshqa ilg'or texnologiyalarni moliyaviy hisobot va audit jarayonlariga integratsiyalashtirish auditning aniqligi va samaradorligini oshirib, real vaqt rejimida xatarlarni aniqlash va moliyaviy axborotning ishonchliligini ta'minlash imkonini beradi»². Shu asosda AKT sohasida moliyaviy hisobot va audit tizimlarini takomillashtirish global iqtisodiy barqarorlik va investision muhitni yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Jahonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasida moliyaviy natijalar hisobi va auditini takomillashtirishga oid ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlari sifatida raqamli audit metodologiyasini takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarda axborot xavfsizligi va ma'lumotlarning butunligini ta'minlash mexanizmlarini ishlab chiqish, katta ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida moliyaviy hisobotlarning real vaqt tartibida tahlil qilish vositalarini takomillashtirish hamda xalqaro standartlarga muvofiq AKT kompaniyalarining moliyaviy hisobotini to'g'ri baholash metodologiyasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish belgilanmoqda.

¹ https://pcaobus.org/news-events/speeches/speech-detail/the-role-of-the-audit-in-the-global-economy_455

² <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmgsites/xx/pdf/2024/04/ai-in-financial-reporting-and-audit-web.pdf.coredownload.inline.pdf>

O‘zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasining izchil rivojlanishi, raqamli iqtisodiyotning barpo etilishi va davlatning ushbu sohadagi strategiyasi moliyaviy natijalar hisobining aniqligi va samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan ilmiy tadqiqotlarning ahamiyatini kuchaytirmoqda. Hozirgi raqamli transformatsiya jarayonlari, globallashtirish va iqtisodiyotning raqamli isloh qilinishi AKT sohasidagi korxonalar oldiga yangi talab va imkoniyatlarni qo‘ymoqda. AKT sohasida moliyaviy natijalar hisobini o‘rganishning zarurati bir qator omillar bilan asoslanadi. Birinchidan, mazkur sohaga xos bo‘lgan yuqori texnologiyalar, innovatsiyalar va tezkor o‘zgarishlar moliyaviy tahlil usullarini takomillashtirishni talab etadi. Ikkinchidan, raqobatbardosh bozor sharoitida faoliyat yurituvchi AKT korxonalari moliyaviy natijalar hisobini yuritishda yuqori darajadagi aniqlik va tezkorlikka ehtiyoj sezadi. Uchinchidan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lgan yangi qoidalar va standartlar moliyaviy natijalar hisobini xalqaro miqyosda muvofiqlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Moliyaviy natijalar hisobining dolzarbligi shundaki, uning aniqligi va samaradorligi AKT sohasidagi korxonalarning faoliyatini to‘g‘ri baholash va ularning kelgusidagi rivojlanish istiqbollari belgilashda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, moliyaviy natijalarni tahlil qilish orqali korxonalar o‘z resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa ularning raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, mazkur mavzu zamonaviy iqtisodiy tahlillar va AKT sohasidagi amaliyotga mos keluvchi ilmiy yondashuvlarni rivojlantirish uchun o‘ta muhim hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 22 avgustdagi PQ-357-son “2022-2023 yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2021 yil 10 fevraldagi PQ-4986-son “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini yanada rivojlantirishga investisiyalarni jalb qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 21 dekabrda 673-son “Soliq ma‘muriyatchiligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2023 yil 4 sentyabrda 447-

son “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi xizmatlar turlari ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”, 2023 yil 15 avgustdagi 387-son “Auditorlik tashkilotini Auditorlik tashkilotlarining reyestriga kiritish bo‘yicha davlat xizmatlarini ko‘rsatishning ma‘muriy reglamentini tasdiqlash to‘g‘risida”, 2021 yil 7 maydagi 288-son “Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2023 yil 14 avgustdagi 377-son “Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”, 2022 yil 28 sentyabrdagi 538-son “Auditorlik tashkilotining ishi sifatini tashqi nazoratdan o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”, 2022 yil 1 avgustdagi 416-son “Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmati to‘g‘risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida”, 2021 yil 5 martdagi 122-son “Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish hamda sohaga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2021 yil 26 yanvardagi 37-son “Davlat xaridlarini amalga oshirishda xarid qilish tartib-taomillarini tashkil etish jarayonlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yanada takomillashtirish choralari to‘g‘risida”gi qarorlari va boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.